

С. В. МАКСИМ'ЮК

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

О. Р. МИКИТЮК

ДП МОУ «63 котельно-зварювальний завод», м. Івано-Франківськ

С. А. РЕВТЮК

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто і узагальнено еволюцію підходів до визначення ролі та місця людського капіталу в сучасному суспільстві.

Discussed and summarized the evolution of approaches to defining the role and place human capital in modern society.

Ключові слова: людський капітал, праця, персонал, постіндустріальне суспільство.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливим науковими чи практичними завданнями. Еволюція соціально-економічних відносин в суспільстві вимагає постійного переосмислення науковцями основних постулатів економічної теорії. При цьому еволюція продуктивних сил суспільства викликає виникнення нових теорій, основним завданням яких є пояснення механізмів соціально-економічного розвитку суспільства. Перехід людства до постіндустріального типу розвитку з його тяжінням до інтелектуальних галузей економіки вимагає від науковців та практиків переглянути та пристосувати економічні теорії до нових реалій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Теорію людського капіталу започаткували відомі економісти США, представники так званої "чикагської школи", лауреати Нобелівської премії Теодор Шульц і Гарі Беккер. Основні положення теорії людського капіталу згодом були розвинені такими відомими західними теоретиками, як Бартон Вейсброд, Джордж Мінцер, Чи Хансен. Пізніше великий внесок у її розробку внесли Марко Блауг, С. Боулс, Йорам Бен-Порет, Е. Денісон, Дж. Кендрік, Г. Псахаропулос, Ф. Уелч, Б. Чизвик та інші.

Важливе місце в розробці теорії людського капіталу займають праці російських дослідників, таких як Добринін О.І., Кононов В.А., Курганський С.О., Марцинкевич В.І., Щетинін В.П., Циренова С.Д., Дятлов С.О., Капелюшников Р.І. та ін. Серед вітчизняних науковців визначне місце в дослідженні новітньої концепції людського капіталу належить Богині Д.П., Куценко В.І., Шпаразі Т.І., Лагутіну В.Д., Голіковій Н.В. та ін. Особливо значний вклад в розробку проблем людського капіталу внесла своїми працями Грішнова О.А. Місце людини та її здатності до праці в процесах соціально-економічного розвитку завжди цікавила економістів. При цьому по мірі розвитку економічної думки еволюціонували і погляди економістів на роль людини та її здібностей серед продуктивних сил суспільства. Щоправда, як правило, науковці не приділяли значної уваги дослідженню саме еволюції цих поглядів. Зокрема цікавою є концепція еволюції носіїв соціально-економічної влади в суспільстві, запропонована Дж. Гелбрейтом в роботі [1], а саме перехід влади в суспільстві від власників землі до власників капіталу, від власників капіталу до керуючих компаній, а в подальшому «...джерело влади на промисловому підприємстві переміститься...від капіталу до організованого знання. І можна припустити, що це знайде відображення і в перерозподілі влади в суспільстві» [1, с.97]. На жаль Дж. Гелбрейт, акцентуючи свою увагу на змінах в соціально-економічних формаціях, не привернув належної уваги причинам, які викликають ці зміни.

Саме аналіз причин змін в соціально-економічних відносинах в суспільстві, основною з яких, на нашу думку, є зміна характеру праці людини, дозволяє з дещо нетрадиційного боку поглянути на еволюцію економічної теорії від егоцентризму А. Сміта до зародження сучасної андрогогіцентричної економічної парадигми.

Формулювання цілей статті. Зважаючи на вищенаведені міркування доцільно переглянути та переосмислити еволюцію поглядів науковців на роль та місце праці людини в продуктивних силах суспільства в залежності від етапів розвитку останніх, що дозволить в подальшому краще зрозуміти особливості функціонування людського капіталу в умовах сучасного постіндустріального суспільства.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основним завданням економічної теорії завжди було забезпечення найвищого рівня виробництва при застосуванні обмеженої кількості ресурсів. При цьому в працях економістів чітко прослідковується який саме фактор виробництва є визначальним. Слід відмітити, що на думку Дж. Гелбрейта, найбільш визначальним є найбільш дефіцитний фактор, а отже, саме він і є джерелом влади в суспільстві. Так, зокрема, роботи меркантилістів (Т. Манн, А. Монкретъен) та фізіократів (Ф. Кене), а також А. Сміта та Д. Рікардо є яскравою ілюстрацією проблем аграрної епохи. І хоча в роботах останніх значну увагу приділяється капіталу та праці, під визначальним фактором виробництва розглядається земля. І саме

земля є основним джерелом влади в тогочасній соціально-економічній формації. Тож не дивно, що праця та капітал розглядаються в контексті категорії «накопичення» та «використання».

Подальша еволюція продуктивних сил суспільства дозволила за допомогою накопичення та удосконалення капіталу краще обробляти землю, а, отже, визначальним фактором виробництва стає саме капітал. Найбільш яскравим представником цього періоду еволюції економічної думки є К.Маркс та його теорія капіталу. При цьому основною методологічною проблемою стає забезпечення ефективного відтворення та кругообігу капіталу. Яскравою ілюстрацією цього є точка зору К.Маркса на природу праці та її кругообігу в економіці. Адже „... робоча сила в руках робітника є товаром, а не капіталом. Як капітал вона функціонує, після продажу, в руках капіталістів під час самого процесу виробництва” [3, с.428].

Накопичення основного капіталу в достатній мірі для функціонування економічної формації викликав дефіцит оборотного капіталу, іншими словами перед суспільством постала проблема прискорення та фінансування кругообігу капіталу. Тож не дивно що в роботах Дж. Кейнса та його послідовників основну увагу приділяється кругообігу грошей в економіці. Слід відмітити що на сучасному етапі розвитку продуктивних сил суспільства капітал перестав бути найбільш вагомим фактором виробництва. Постійне удосконалення знарядь праці поставило нове завдання перед суспільством – підготувати працівника, який може використовувати ці знаряддя праці. В 60-х роках 20 сторіччя Т.Шульц та Г. Беккер створюють концепцію людського капіталу, в якій аналізують шляхи нарощення найбільш дефіцитного на той час фактору виробництва – кваліфікованої праці.

Саме Т. Шульц вперше виділив категорію людського капіталу, зокрема відмітивши що «...однією з форм капіталу є освіта, людським його називають тому, що ця форма стає частиною людини, а капіталом є так як стає в майбутньому джерелом або задоволення потреб, або прибутку, або того та іншого разом» [6, с.13]. В умовах економічної системи, зорієнтованої на знання людський капітал перетворюється в головний фактор суспільного розвитку, адже він стає «...набагато важливішим, ніж природні ресурси чи накопичене багатство, саме людський капітал ... є кутовим каменем конкурентоспроможності, економічного зростання та ефективності» [5, с.26].

Слід відмітити, що знову ж таки підтверджує наше припущення про зв'язок еволюції економічної думки та зміни ключових факторів виробництва в соціально-економічній формації, що проблематикою формування кваліфікованої праці в 20-х роках минулого сторіччя активно зацікавилися радянські економісти. На протигагу капіталістичному суспільству в радянській економіці не було актуальним питання грошового кругообігу, а отже, серед чинників прискорення темпів економічного зростання увагу дослідників привернула якість трудових ресурсів. С.Струмиліним вперше була зроблена спроба проаналізувати зв'язок між кількістю років навчання в школі, кваліфікацією, а отже і продуктивністю праці працівника. Зокрема дослідник при аналізі витрат на освіту використовує категорію „капітал”, адже за його розрахунками економічна ефективність шкільної освіти в 1924 році в Радянському Союзі становив 2760%. „При цьому капітальні витрати казни повертаються з надлишком уже в перші 1,5 роки, а в наступні 33,5 роки держава отримує щорічно чистий дохід на цей „капітал” без будь-яких затрат” [2, с.111].

Швидкий розвиток інформаційних технологій наприкінці минулого сторіччя привернув увагу науковців, що й зумовило виникнення ряду теорій присвячених визначенню ролі та місця в сучасній соціально-економічній формації інформації та інформаційних продуктів. Щоправда більшість авторів, підкресливши вагомість інформації в сучасній економіці, все ж таки схилиються до думки про те, що найбільш цінним ресурсом сучасної економіки є не інформація, а знання спродуковані людиною – носієм інтелекту – під час осмислення інформації. І хоча людство на сьогоднішній день розробило ряд інструментів та методів, що дозволяють обробляти з високою швидкістю великі масиви інформації, остання стає фактором виробництва тільки після осмислення людиною та подальшого використання отриманих знань в соціально-економічних процесах. Тож, виходячи з вище наведених історичних аналогій, саме здатність носія інтелекту до осмислення інформації стає обмежувальним чинником в сучасному постіндустріальному суспільстві.

Висновок. Виходячи з вище наведених міркувань, важко не погодитися з П. Друкером про те, що головним чинником розвитку економіки повинен бути рівень «...інтелектуальних інвестицій, тобто рівень витрат в формування працівників з уявою, освічених, зі здатностями теоретично та аналітично мислити» [4, с.54]. Тож, так як людський капітал і саме його інтелектуальна складова виступає в умовах постіндустріального суспільства найбільш дефіцитним фактором виробництва, доцільно більшу увагу приділити вивченню законів та принципів його формування, нагромадження та використання з метою забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства.

Література

1. Гэлбрейт Дж. Новое индустриальное общество / Дж. Гэлбрейт : [пер. с англ]. – М. : ООО «Издательство АСТ»; ООО «Транзиткнига», 2004. – 602 с.
2. Струмилин С.Г. Проблемы экономики труда / Струмилин С.Г. – М. : Наука, 1982. – 471 с.
3. Маркс К. Капитал. Т. 1 / К. Маркс , Ф. Энгельс Ф. // Соч.: в 23 т. – [2-е изд.]. – 907 с.

4. Друкер П. Практика менеджмента / П. Друкер ; [пер. с англ.] – М. : Издательский дом «Вильямс», 2003. – 398 с.

5. Грейсон Дж. Американский менеджмент на пороге 21 века / Дж. Грейсон, К. Оделл – М. : Экономика, 1991. – 196 с.

6. Shultz T. Capital Formation bi Education / T. Shultz // Journal of Political Economy. – 1960. - P. 22-34

Надійшла 14.03.2010

УДК 330.322:502.131.1

I. С. МАРЕХА
Сумський державний університет

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ ЯКОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ

У статті проаналізовано та систематизовано наукові положення концепції якості інвестицій. Визначено закономірності, тенденції і особливості розвитку сучасних напрямків концепції якості інвестицій, досліджено еволюцію їх формування та взаємозв'язок із концепціями загальної економічної теорії. На підставі системного аналізу передумов формування, напрямків розвитку та методологічних особливостей концепції якості інвестицій автором обґрунтовано науково-методичні підходи до оцінки якості інвестицій та запропоновано розмежувальні критерії відповідних оціночних показників.

The scientific issues of the concept of investment quality are analyzed and systematized in the article. The laws, trends, and peculiarities of development of mainstream directions of the concept of investment quality are established. Their evolution and interrelation with the concepts of the general economic theories are investigated. Based on a systemic analysis of preconditions for formation, directions of development and methodological specificity of the concept mentioned above, the author substantiates scientific-methodological approaches for estimation of investment quality and suggests criteria for distinguishing ratios dealing with evaluation of investment quality.

Ключові слова: сталий розвиток, якість інвестицій.

Вступ

У рамках концепції сталого розвитку та з огляду на нестабільність умов ринкової кон'юнктури, вирішення проблеми залучення інвестицій належної якості розглядають у складі пріоритетних завдань досягнення прогресивного розвитку країни в цілому, і окремих регіонів зокрема. Проте сьогодні до кінця не вирішеним залишається завдання концептуального характеру – обґрунтування якості інвестицій та її оцінка. Крім того, відсутня як загальновизнана класифікація напрямків даної концепції, так і вичерпне визначення її сутнісних ознак. Це часто призводить до неплідних наукових дискусій, ускладнює розвиток теоретичних досліджень, не відповідає об'єктивним умовам розвитку продуктивних сил та соціально-економічних відносин. Констатуючи наявність різноаспектних сучасних підходів до аналізу та оцінки якості інвестицій [1, 2, 3], слід наголосити, що науковий пошук таких досліджень нерідко носить фрагментарний, а не фундаментальний характер. Актуальність подолання зазначеної проблеми закономірно привертає увагу до аналізу концепції якості інвестицій на основі системного підходу, суть якого викладається автором нижче.

Постановка завдання

Метою статті є системно-структурний аналіз концепції якості інвестицій. Досягнення поставленої мети вимагає вирішення наступних завдань:

- розмежування понять «ефект» і «якість» інвестицій;
- аналіз та класифікація наукових положень концепції якості інвестицій, дослідження еволюції їх формування та взаємозв'язку з концепціями загальної економічної теорії;
- обґрунтування та систематизація показників оцінки якості інвестицій.

Результати дослідження

Під час проведення дослідження ми будемо спиратися на розуміння якості інвестицій як цілісної характеристики функціональної єдності ресурсних властивостей, здатних задовольняти потреби суспільства в цілому та індивідуальних інвесторів зокрема. На макрорівні якість інвестицій проявляється як здатність забезпечувати суспільне відтворення, на мікрорівні – як задоволення конкретних потреб інвестора з дотриманням принципу одержання найвищого інвестиційного доходу. Така методологічна позиція дозволяє стверджувати про формування двокритеріальної концепції якості інвестицій, заснованої на одночасному врахуванні здатності інвестицій приносити дохід і забезпечувати процеси суспільного відтворення.

Вихідним пунктом дослідження концепції якості інвестицій повинно стати розмежування понять «ефект» і «якість» інвестицій. Схематично це завдання вирішується нами на рис.1. Логіка запропонованого підходу орієнтована на виокремлення категоріальних відмінностей і виявлення точок взаємного переходу аналізованих понять. Так, якщо спиратися на універсальне визначення ефекту як результату взагалі, а під якістю інвестицій розуміти сукупність їх властивостей, тоді логічно припустити, що ефект від інвестицій виступає результатом прояву їх якості. Зокрема конкретизуємо, якщо якість інвестицій – це здатність приносити дохід, тоді ефект – власне сам дохід. Розвиваючи тезу про взаємозалежність і взаємообумовленість ефекту і якості інвестицій, доповнимо, що якість інвестицій визначається корисним